

AVRUPA: BİR GEÇİŞ SÜRECİ

(Orijinal adı: The Passage to Europe- How A Continent Became A Union)

Nurgül BEKAR

Luuk van Middelaar, Çev. Bilal Çölgeçen, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, I. Basım, Kasım 2014, 492 sayfa.

Avrupa Birliği (AB) uluslararası politikada kendine has kurumsal yapıyla birçok araştırmaya konu edilmiştir. Avrupa Birliği'nin tarihsel oluşumunu ele alan sayısız kitap arasında Luuk van Middelaar'ın "Avrupa: Bir Geçiş Süreci" adlı kitabı bu alandaki literatüre kolay okunan üslubuyla, tarihi gelişimi yazarın kişisel tecrübe ve anılarına dayanarak anlatmasıyla farklı bir katkı sağlıyor. Siyasi olarak deneyimli bir bürokrat olan yazar bunu, Avrupa'nın entegrasyon sürecine ve bu süreçte yaşanan mücadelelere ışık tutarak yapıyor. AB'nin geleceğini anlamaya yönelik olan bu çalışma geçmiş doğru öğrenerek ve anlayarak geleceğe ilişkin analizler yapma iddiası taşıyor.

1973 doğumlu Hollandalı tarihçi-siyaset felsefecisi *Luuk van Middelaar*¹ kitabında bir yandan Avrupa Birliği'nin oluşum sürecini, bir kıtanın bir birliğe nasıl dönüştüğünü anlatırken, diğer yandan gelecek için muhtemel senaryolar veriyor. Avrupa'da politikanın gücüne hala inanan *Middelaar*, Avrupa Birliği'nin geleceği konusunda da iyimserliğini sürdürüyor. Farklı dillere yapılan çevirisiyle² çok geniş bir okuma çevresine ulaşan eser, 2010'da Sokrat ödülünü (*Socrates Prize*)³, 2012'de ise Avrupa Kitap Ödülü'nü (*European Book Prize*) kazanmış. Kitapta Brüksel'deki kişisel tecrübelerini de aktaran yazar, AB ile ilgili hem ulusal düzeyde hem de AB düzeyinde gözlemlerini aktarıyor.

¹ Yazar 2008 den itibaren AB Konseyi Başkanı Herman von Rompuy'un danışmanlığını ve metin yazarlığını yapmıştır.

² Orijinali Hollandaca olan eser, İngilizce ve Almancaya çevrilmiştir.

³ Hollandaca yazılmış en iyi felsefe kitabı ödülü.

Kitap'ta tarihsel anlatım İkinci Dünya Savaşı sonrasında günümüze kadar olan döneme ışık tutuyor. Kitap, Avrupa'nın bütünleşmesinde üç Avrupa söyleminden hareket etmektedir: "Devletler Avrupası (konfederalizm)", "Yurttaşlar Avrupası (federalizm)", "Bürolar Avrupası (fonksiyonalizm)". Yazara göre bu söylemlerin her birinin tercih ettiği bir Avrupa kurumu, özgün politika tarzları ve reçeteleri, üniversite merkezleri vardır ve her biri tarihi kendine göre ele alır. Yine anılan söylemlerin her biri kendine özgü bir bağlamdan kaynaklanmaktadır: Devlet gücü, vatandaşlık ruhu, idari yönetim. Devletler yaklaşımı, Avrupa devletler sisteminin kendisi kadar eskilere dayanmaktadır. Yurttaşlar Avrupası ise ancak Fransız Devrimi sonrası konuşulabilmiştir. Bürolar Avrupası kavramı ise 1945'ten sonra ortaya çıkmıştır, sözcüleri ise Avrupa devletlerinin kıdemli bürokratlarıdır.

Middelaar'a göre devletler Avrupası'ndan bahsedenler, Avrupa politikasının en çok, üye devletlerin arasındaki ilişkilerden kazanç sağlayacağına inanmaktadır. Bu söylemde uluslar egemenliklerini korumalarına rağmen gerektiğinde ortak kararlar alabilmektedirler. Sadece devletler, Avrupa Birliği'ni destekleyecek yeterli otoriteye sahiptir.⁴ Bu yaklaşımı savunanlara göre Avrupa'da barış ve refah mümkün olduğu kadar çok sayıdaki devlet için sağlanmalıdır.

Yurttaşlar Avrupası'na inananlar ise ulusal yürütme, yasama ve yargı kurumlarından belirli yetkilerin Avrupa Birliği organlarına aktarılmasını ve dolayısıyla federasyon için zemin hazırlamayı istemektedirler. Bu merkezi organlar, kurucu devletlere başvurmadan doğrudan yurttaşlar üzerinde yetki kullanır ve meşruluklarını Avrupa seçmenler topluluğundan alırlar. Dolayısıyla bu yaklaşım, Avrupa Parlamentosu'na ve Avrupa kamuoyuna büyük umut bağlamaktadır. Bu bağlamda federalistlerin amacı, kendisini tek bir politik-hatta kültürel- varlık olarak gören demokratik Avrupa toplumdur.

Bürolar Avrupası ise bütünleşme sürecindeki kurumsal yapıda belli yönetim işlevlerinin Avrupa bürokrasisine bırakılmasından bahsetmektedir. Her ne kadar hedefler ve temel ilkeler, önceden devletler tarafından belirlense de Avrupa Birliği bürokrasisi, ulusal otoritelerin belirlediği bu parametreler çerçevesinde özerk hareket etmek üzere serbest bırakılacaktır. Politik ve günlük yaşamı şekillendiren geniş ekonomik ve sosyal güçlere oranla yüzeysel bir faaliyet olarak gören Bürolar Avrupası yaklaşımına göre Avrupa Birliği, milyonlarca bireyin alışkanlık ve ilgilerinin yavaş yavaş değişmesi sonucu ortaya çıkabilecektir.

⁴s.2.

Devletler, Yurttaşlar ve Bürolar Avrupası arasındaki politik savaş, sürekli olarak yeni güç ilişkilerine, yeni ideolojik kümelenmelere ve yeni koşullara yol açmış ve zamanla bu üç yaklaşım karma bir sistem oluşturmuştur. Avrupa Birliği'nin bugün nasıl düşündüğünü artık bu karma sistem belirlemektedir: Uluslarüstücülük (bürolar ve yurttaşlar), hükümetlerarasıcılık (bürolar ve devletler) ve anayasacılık (devletler ve yurttaşlar).

Yurttaşın ve Avrupa Parlamentosu'nun öneminin artması Birlik içinde Avrupa demokrasisi, kamu yaşamı ve Avrupa kimliği gibi kavramların da daha çok tartışılmaya başlanmasını sağlamıştır. Yazara göre Avrupa düzeyiyle ilgili bu üç söylem aynı zamanda ideolojiktir, zira bir yandan tarihin hükmüne tabi olmayı sürdürmekte bir yandan da gelecekle ilgili meşru bir çağrıda bulunmaktadır. Ayrıca geçen yıllar boyunca üç söylemden hiç biri, analitik ikna yeteneğini muhafaza edememiştir. Bu yüzden kitap üç söylemin her birinden biraz olan Avrupa'yı, "*suigeneris*" olarak tanımlamaktadır. Yazara göre, Avrupa politikası, nihai olarak çok başlı ulusal bir halk tarafından sürdürülebilir. Bu halk, Avrupa grubunun dışına çıkmayı ve bileşen parçalarına bölünmeyi hiç seçmemiş olmakla birlikte Avrupa'yı "bizim meselemiz" olarak pek görmemektedir. Ancak salt aktörlerden ziyade koro üyeleri de bireysel olarak kendi ikili rollerini yaşamaya başladıklarında Avrupa sürecinin kemale ermesi mümkün olacaktır.

Avrupa Birliği kurumlarının baştan itibaren şekillenışı ve zaman içinde güçlenmeleri çalışmanın bir başka ağırlık noktasını oluştururken, eserde, bugün gelinen noktada Avrupa Birliği bürokrasisinin de oldukça güçlü olduğu savunulmaktadır. Diğer yandan ulusal parlamentoların da bu güç yarışında geri kalamayacağı fikrini paylaşan yazara göre Birlik, bir parlamenter demokrasiler kulübüdür. Demokrasi, sadece bir kalite damgası veya üye olmak isteyen ülkeler için bir giriş kodu değil, Birliğin politik yaşamına ait bir niteliktir. Birlik ulusal kamuoylarının bir araya toplanmasına dayanmaktadır.⁵

Üç ana bölümden oluşan eserde ortak tarihi süreçten başka, dış olayların Avrupa bütünleşmesi üzerindeki etkileri ve Avrupa Birliği'nin meşruiyeti konuları ele alınan temel konuları oluşturuyor. Birinci bölümde Topluluk olma yolundaki engeller, krizler anlatılırken özellikle, Fransız Cumhurbaşkanı *De Gaulle*'ün yol açtığı "boş sandalye" krizi ile tek bir üye devletin birlik içinde yapabileceklerinin görüldüğünü belirten yazar, bu kriz neticesinde Topluluk kurumlarının neler yapabileceğinin de görüldüğünü ve kaydettiği gelişmeleri dolayısıyla krizlerin AB için aynı zamanda bir dönüm

⁵s.387.

noktası anlamına geldiğini ifade ediyor. Böylelikle liderler de hem ulusal çıkarları hem de Topluluk çıkarlarını bir arada konuşmayı öğrenmiş oluyorlar.

Üye devletler arasındaki ilişkileri ve rekabeti tüm açıklığıyla ele alan kitap, 1950'den başlayan bütünleşme macerasında yaşanan temel krizler, sebepleri ve aktörleri ortaya koyarak sadece bürokratik değil Birliğin siyasi ortamına da mercek tutabiliyor. Birleşme sürecindeki yol kazaları, üye devletlerin hangi ortak çıkarlar etrafında, hangi ulusal çıkarlar temelinde hareket ettiklerinin anlatılması konuyu her yönüyle ele alma çabasına işaret ediyor.

İkinci bölümde Topluluk tarihini belirleyen temel olayları ve unsurları konu edinen Middelaard, *Machiavelli*'nin en ünlü eseri *Prens*'e atıf yapıyor ve *Machiavelli*'nin dünyanın tek başına, ne talihin yön değiştirmelerinin ne de insanın özgür iradesinin kontrolünde olduğunu öne süren savını paylaşıyor: "*Talih, eylemlerimizin yarısının belirleyicisidir, ama diğer yarısını veya belki biraz daha azını yönetmeyi bize bırakır*". Tam bu noktada Topluluğun gelişmesinde uluslararası politikadaki olayların belirleyici etkisi üzerinde duran Middleerad "talih(şans)"in tarihi sürecini belirlemede ne kadar önemli olduğunu dönemin en önemli uluslararası politik olaylarını açıklayarak anlatmaya çalışıyor: 1950'lerde Kore Savaşı ve Süveyş Krizi, 1970'lerde Petrol Krizi, 1989 Berlin Duvarı'nın yıkılması ve 11 Eylül 2001. Bundan sonraki süreçte de şansın etkisi Avrupa'nın geleceği konusundaki senaryoların belirsizliğine katkı sağlayacaktır.

Avrupa kulübünün tarihi üç özel aşama ile açıklanabilmektedir: Kuruluş Yılları (1950-57), Toplulukta ikamet dönemi (1958-89) ve Berlin Duvarı'nın yıkılışından bugüne kadar gelen dönem (1989'dan günümüze). Günümüzde AB'nin gidişatını belirleyecek en önemli unsur 13 Aralık 2007'de Lizbon Antlaşması'nın imzalanması olmuştur. Birliğin hukuki prosedürüne göre antlaşmalar ancak tüm katılımcı devletlerin hükümet başkanlarının hükümet temsilcilerinin imza vermesi ve bunun ardından referandumla veya parlamento oylamasıyla halkların onayının alınmasıyla yürürlüğe girebilir. Anayasa Antlaşması'nda üye devletlerin halkları aşamasında oluşan krizlerden sonraki uzlaşıda ortaya çıkan Lizbon Antlaşması'nda da ciddi krizler yaşanmıştır. Antlaşmayı onaylamayı reddeden İrlanda halkının ikna edilmesi ile Avrupa yeni bir evreye adım atmış, ancak kriz de Birliğin siyasi bütünleşme sürecine hasar vermiştir.

Üçüncü bölümde ise bütünleşmeye ilişkin olarak atılan adımların Avrupa Birliği üyesi ülkelerin halklarında yarattığı etki ve sağladığı dönüşüm konu edilirken aynı zamanda Avrupa Birliği'nin kamuoyunda nasıl meşruiyet

sağladığı ele alınmıştır. Bu bağlamda yazar Avrupa'nın gerçek olup olmadığını sorgulayarak, cevabın nasıl belirlenebileceği üzerine kafa yoruyor. Gerçek Avrupa ile kâğıt üzerindeki Avrupa arasındaki farkları göstermeye çalışırken Avrupa'nın oluşmasında, yapılanmasında üç temel yaklaşımın olduğunu belirten yazar bunları Alman, Roma ve Yunan stratejileri şeklinde açıklıyor: Avrupalı kimliğinin inşasına dayanan Alman stratejisi, insanların materal çıkarlarının sağlanmasına odaklanan Roma stratejisi ve ortak kararlara aktif katılımı arayan Yunan stratejisi.

Alman stratejisine göre *"Avrupa, basit bir ekonomik ve hatta politik bir dönüşümün ürünü olmayacaktır; Avrupa, belirli bir ahlaki ve estetik değerler sistemi benimsenmezse, belli bir düşünme ve duyma tarzını pratikte yüceltmez ve bir diğerini damgalamazsa ve tarihin bazı kahramanlarını göklere çıkarıp diğerlerini şeytanlaştırmazsa, gerçekten var olmaz... Almanya'yı, Almanya yapan Zollverein değil, Fichte'nin Reden an die Deutsche Nation'ı ve bu eserin ürettiği etik profesörleriydi."*⁶

Roma stratejisinde politik bir kurum halkına kimi önemli faydaları sağlamakla yükümlüdür: Güvenlik, olanaklar ya da para gibi faydalar. Bunlar arasında güvenlik, politikanın sunması gereken en temel faydadır. Hobbes ve Montesquieu'nün de savunduğu gibi, devlet düşman askerlerine, soyguncu çetelerine ve katillere karşı tebaasını koruyarak varlığını meşrulaştıracaktır.⁷ Bu durumda Avrupa bütünleşmesi, uzun yıllar savaştan Avrupa halkı için en önemli ihtiyacı karşılamış, barışı getirmiştir.

"Bizim Halkımız" (Alman kimliği) veya "bizim avantajımız" (Roma kurumları ve halkları) fikrinden ziyade "bizim meselemiz" fikrinin desteklenmesini gerektiren Yunan stratejisini gerçekleştirmek ise halk bir şeyin, kendi davası olup olamayacağına yine kendisi karar vereceği için oldukça zordur. Zira halk kendisini tam da, "kamusal kaygı" konusu olan şeylerde keşfeder.⁸

Günümüzde sayısız politik oyuncunun "Avrupa" adına kararlar aldığını, bununla birlikte karar vericiler arasında açık bir rekabet de olduğunu savunan yazar, Brüksel'de ne olup bittiğine dair aslında çoğu insanın fikrinin olmadığı üzerinde duruyor. AB'nin politik bir varlık olarak olup olmadığı sorusu, coğrafi sınırların baş döndürücü biçimde yeniden tanzim edilmesiyle, yasal bağlayıcılığı olan antlaşmalarla, tarihsel olaylarla, politik hak iddialarıyla, kültürel gelenekler ve sosyal adetlerle cevaplamak oldukça zordur.

⁶s. 299.

⁷s.335-336.

⁸s.363.

Kavramsal berraklığın olmadığı, en azından çok sayıda kategorinin bir araya getirilmesine ihtiyaç duyulan yeni paradigma arayışında, Avrupa devletlerinin iş ilişkilerini düzenledikleri farklı katmanların birbirinden ayrılmasından yola çıkılabilir.

Middelaar Avrupa'yı üç katmana ayırmaktadır: En dıştaki bulanık sınırlı olan katman, 1951 kuruluş antlaşması ile yaratılan iç katman ve diğer iki katman arasında yeralan orta katman. Üye devletlerin oluşturduğu bu orta katman Birlik için çok önemlidir.

Avrupa Birliği'nin dünü kadar bugünü anlamak da önem taşımaktadır, zira bugünü anlayabilmek de geleceği planlamaya yardım edecektir. Ancak kitapta da anlatıldığı üzere, başlangıçta düşünülen Avrupa bütünleşmesi macerası ile şimdi gelinen nokta birbirinden oldukça farklıdır ve bu doğal bir durumdur. Uluslararası politikadaki değişikliklere paralel olarak Avrupa Birliği projesi de her kırılma noktasında yeni bir yol bulmuş, tam her şeyin sona erdiği düşünüldüğünde üye devletler birlikte devam etmek için farklı nedenlerle de olsa, gerekli motivasyonu sağlayabilmişlerdir:

*"Bazen tarihin gidişatı tek bir günde, hatta birkaç saat içinde belirlenir. Böyle olağandışı günlerde tarih görünürlük kazanır ve herkes onu deneyimleyebilir. Son derece karmaşık yapısal gelişmeler tek bir olay üzerinde, büyük bir şok üzerinde yoğunlaşır ve bu yüzden anın bakış açısından deneyimlenebilir, bilinebilir ve anlaşılabilir... Politik olaylar sıkışarak nadir rastlanır bir duygusal yoğunluğa eriştiği için olayları yaşayanlar, dudakları ısırtan bu dramayı doğrudan algırlar. Bunlar, bir yön değişiminin yaşandığı çığır açıcı günlerdir, yeni bir tarihsel çağın başlangıcıdır."*⁹

Kitap, tam da Avrupa'nın geleceğinin tartışıldığı günlerde akıllardaki soruları cevaplayabilmek için iyi bir kaynak oluşturuyor. Yazara göre ekonomik anlamda ortak çözümlere ihtiyaç var; gelecek için banka krizi, enerji ulaşımı ve güvenlik sorunları üye devletler üzerinde baskı yapan temel unsurları oluşturuyorlar. Şimdi buna bir de Ukrayna Krizini eklersek Avrupa Birliği'nin ortak çıkarlarda buluşması gittikçe daha fazla önemli hale gelen bir o kadar da zorlaşıyor.

Eser Avrupa Birliği ile ilgili yayınlardan farklı olarak teknik bir dil kullanmak yerine herkesin anlayabileceği bir dili benimseyerek AB'nin anlaşılmasını kolaylaştırdığından hem AB uzmanları hem de konuya ilgi duyan herkesin okuyabileceği bir özellik taşıyor. Ayrıca kitabın sonunda verilen

⁹Joschka Fischer, 2005 s. 239.

"Açıklamalı Kaynakça" bölümü konuya yabancı olan okuyucunun bile Avrupa'nın bütünleşme macerasını anlamasını sağlıyor. Bu bağlamda Avrupa Birliği konusunun Türkiye'deki popülaritesini de düşünürsek -ister üye olunsun ister olunmasın- Türk okuru için son derece yararlı bir eser olduğunu teslim etmeliyiz. Üstelik yazarın bir çeşit anı kitabı niteliğinde tarihi süreci aktarması okuyucunun işini daha da kolaylaştırıyor. Bu bağlamda **Avrupa: Bir Geçiş Süreci**, gerek Avrupa Birliği'ne ilişkin dersler için, gerekse entelektüel anlamda bir Avrupalının gözünden kendi kişisel anı ve deneyimlerinin yanı sıra, "*bir kıtanın nasıl bir birliğe dönüştüğünün*" hikâyesine katkıda bulunan önemli karakterlerin aktarımlarını da paylaşması açısından okumaya değer gözüküyor.

Avrupa'nın içinde bulunduğu mali kriz Birlik için sadece ekonomik değil aynı zamanda siyasi de bir sınav niteliğinde iken, Avrupa Birliği'nin gelecekteki şekillenmesi sadece kendisi için değil, uluslararası politikanın diğer aktörleri için de büyük önem taşımaktadır. Yazarın da dediği gibi "*içeride tek para biriminin türbülansı, dışarıda dünya güçleri arasındaki ilişkilerin kargaşası: Avrupa'yı kendini yaratmaya ve yeniden yaratmaya iten ne kadar çok sarsıntı var!*"